

КАМЕННАТА ТЕСЛА Е ЛИЧЕН НОЖ!

Васил Узунов

Известно е още от първата половина на ХХ век, че теслата е домашно сечиво, което се открива при разкопки на селищни могили, селища и отделни жилища, обитавани през неолита и енеолита.

С различни публикации ни убеждават, че поменатият режещ инструмент се е прикрепвал към дървена дръжка и вече като ударен инструмент е служел за издялване и оформяване на дървени, костени и други материали според нуждата.

В началото на 70-те години обаче, един археолог от придунавския район, също при разкопки, беше открил голям брой от тези сечива и в списание "Археология" в публикацията си пита: "Няма ли някой да каже какви са тези каменни тесли?"

Този въпрос сочи, че той не е убеден във функционалното определение на сечивото.

Да края на 2000 г. употребата му също не беше изяснена. Ето това наложи да се занимаем с функционалното му предназначение.

Каменната тесла е предмет, изработван от различни скални породи, в зависимост от това

за какво ще се използва. Някои тесли са изработвани от андезит и после термообработвани.

За да се определи назначението, следва да се изходи от формата, след като се огледат около 20 броя от тях. Така се стига до определението, че основата е геометричната фигура трапец, изработена от каменна едноструктурна плочка.

Продължителното наблюдение показва също, че предметите имат някои постоянни, неизменящи се при производството размери или в малки граници, а другите размери се изменят от различни фактори.

В случая трапецът, извлечен от казаното наблюдение, има две еднакви, но не успоредни и нееднакво дълги страни. Има също две къси страни, от които едната е почти с еднаква дължина във всички разглеждани предмети, докато срещуположната е променяща се. Съответстващите ъгли също са различни. Поради това, че предметът е плочка с определена дебелина, то съответстващата задна стена се проектира от предната със същите размери, като се променят само дългите страни.

За по-добро усвояване формата на предмета и откриване на точното му назначение, след на-

правеното описание на страните, определям: стената, заключена между най-дългите страни – *предна лицева*, стената, заключена между по-късите страни – *задна тилна*, най-тясната част на предмета – *постоянна или ръкохватна*. Срещу-положната долна – *режещ ръб*.

При това означение на предмета се оформяват три елемента:

- А) тяло;
- Б) горна дъгообразна част – ръкохватна;
- В) долна режеща част.

Тия части ще бъдат разгледани поотделно и по-подробно.

Тялото е общото каменно парче, в краищата на което са оформени останалите две.

Горна дъговидна част – за нея се твърдеше, че в дървена дръжка, в единия край на която е прорязан отвор с определени размери, се втиква каменната тесла, след което се заклинява и превързва с гъвкави връзки. Това закрепване за нас не е приемливо.

Гледано от лицевата стена, този дъговиден край на предмета, съобразен с наблюденията от другите подобни, се установява, че дъгата му не е симетрична спрямо мислената надлъжна дялща го ос. Дясната страна е винаги по-крута, по наведена, докато лявата е удължена и по-плавно наклонена към долния край на предмета. Освен това на някои тесли се наблюдават и площадки на мястото на дъгата. Обикновено са две – дясна и горна. Дясната е с размер около 15-20 мм и е по-наведена, а лявата с дължина около 25-30 мм и е по-горизонтална. Между тях се наблюдава добре загладен ръб. На голямата стена в горната страна на тялото се усеща при пипане едно слабо вкопаване.

При полагане на показалеца на дясната ръка върху описаната дъга или площадки той ще ги покрие *плътно и точно*, а показалецът ще попадне в описаното вкопаване на тялото. Казаната дума “точно” ще отговаря на истината само тогава, когато разстоянията между трите свивки

на пръста поотделно отговарят на размерите си в горния край на дъгата.

Изследването на това разстояние има смисъл, защото между наблюдаваните тесли има и такива с много малки размери – 20-30 мм, докато в по-големите посоченото разстояние от първата до третата свивка е не-повече от 48 мм и отговаря на високи и възрастни хора. Ако се установи взаимозависимост между височината на индивидите и посоченото разстояние на показалеца, *археолозите ще знаят колко са били високи обитателите на неолитните селища*.

При правилно подбиране на предмет с точно покриване на казаната дъгообразна част се осигурява плътно обхващане на същия и изключва изплъзването или падането от ръката при работа. Силата на натиска при върха на показалеца противостои на силата на съпротивление, възникваща от долната режеща част. Прави впечатление също, че и при други предмети, определени като ударни (с дръжки), това разстояние остава постоянно – 48 мм. Като такива може да бъдат посочени кремъчните копачи (мотики), при които и дължината, и работните части са различни.

Режещ ръб – резец. Той се оформя в долния край на лицевата стена, като тя си остава непроменена, а се изпилява и намалява тилната стена, докато се получи между двете ъгъл около 45°. Именно този ъгъл определя и резаца в долния край на лицевата стена. Този ъгъл позволява и източването на сечивото върху подходящи пясъчни точила.

При това описание би трябвало да очакваме, че следите от износване при употреба ще бъдат перпендикулярни на малката стена. Наблюдавайки обаче другите подобни оръдия на труда, виждаме, че някои от тях са износени еднообразно само в лявата страна на режещия ръб. Ако огледаме със силно увеличение тези места, ще открием, че следите на износване са коси и сочат центъра на тялото.

От видяното правим простия извод, че сечивото е употребявано подобно на обуцарското

ножче, с което обущарят извършва най-различни операции в работата си – движи го по дължината на резаца или силата при рязане е зависела от захващането на ръката и натиска и движението на показалеца. При това положение с *този нож се е вършело всякакво рязане на растения, меса, кожи, дървесни и разни други. Той почти не е изпускан от ръката на притежателя му, или при нужда е поставян в джоб, стоящ на най-близко разстояние до китката на ръката – от корема до хълбока.*

Моето виждане по този въпрос е, че *каменното рублило или ръчният клин от палеолита е преминал в личен нож. Наличието на подобни ножчета в домовете през новокаменната и медната епоха с различни големини показват, че всеки член от семейството, от най-малкия до най-големия, са притежавали такива ножчета, което може да определи броя на хората в съответното жилище.*

От казаното дотук съвсем нормално възниква и въпросът: А за лявата ръка имало ли е такива лични ножове? Разбира се, имало е. Както и днес в обществото от 8 до 12% населението е леворъко, така е било и преди 5 и много повече хиляди години. Те – ножовете за леворъки, се различават от описаните само по това, че зоната на износване вече е от дясната страна на режещия ръб и това, което се описва за положението на показалеца, е огледално обратно. Или по-стръмния наклон на дъгата е вдясно, а по-скосения – в лявата страна.

Материалите, които използвах при това изследване, са осигурени чрез събирачество по повърхността на селищните могили и неолитни селища в землището на град Златарица: Дайча I, Дайча II, Стоки, Ралинча, Дражана, Изворите и др. Наблюдения също извърших в археологическите музеи – Пловдив, Асеновград и историческия музей – Плевен.

Материалът е подготвен редакционно и компютърно обработен от г-жа **Боряна Аврамова** – специалист в община Златарица. Редколегията на сп. *“Издател”* ѝ благодари за оказаното съдействие. Списанието ни публикува подобни краеведски материали само в изключителни случаи, като важни научни хипотези и откъси от бъдещи научни издания, поставени под печат. С настоящата публикация даваме своя принос към културното минало на Златарица, в знак на съпричастност и уважение към богатите му културни традиции в краеведската издателска дейност на това древно селище.